

KAPITOLA III.

DVŮR

III. 1 ŠVÉDSKÝ DVŮR JAKO KULISY

Robert J. W. Evans v jedné ze svých početných prací prohlásil, že každý dvůr je složen ze stejných ingrediencí, jen jsou v prostoru a čase namíchány v různém poměru. Jestliže přijmeme tvrzení, že vyslanci vytvářeli nedílnou a neodmyslitelnou součást raně novověkých dvorů, můžeme také zdárně studovat strukturu, povahu a vývoj těchto „ingrediencí“ na příkladu švédského královského dvora v letech 1650–1730. Všichni císařští vyslanci totiž vnímali konkrétní specifika osobitým způsobem a mnohdy neváhali (zvláště po návratu z mise) kriticky zhodnotit poměry dvorského prostředí ve vzdáleném Stockholmu. Z tohoto důvodu představují informace poskytované zahraničními vyslanci dodnes jeden z nejvyhledávanějších zdrojů vědomostí o struktuře a fungování raně novověkých dvorů, mocenských frakcích nebo kupříkladu o vlastnostech, přednostech i nedostatcích panovníka a jeho obvykle početné rodiny.⁵²²

⁵²² Robert J. W. EVANS, *The Court. A Protean Institution and an Elusive Subject*, in: Ronald Asch – Adolf Birke (ed.), *Princes, Patronage and the Nobility*.

Diplomaté však byli především pečlivými až úzkostlivými pozorovateli mocenského uspořádání, na němž závisel osud svěřeného úkolu a úspěch či neúspěch celé mise. Distribuce moci a příležitostné mocenské zvraty rovněž úzce souvisely s integrací diplomata do struktur panovnického dvora.⁵²³ Na miskách vah hodnotících kvalitu mise a zdařilé jednání vyslance neležely pouze podepsané alianční dohody, úspěšně projednávané projekty a smlouvy, ale i navázané kontakty s předními členy dvora, poskytované služby ve formě přímluv či darů, podpora a rozšíření

The Court at the Beginning of the Modern Age c. 1450–1650, Oxford 1991, s. 481–491, zde s. 481. Intenzivnější studium švédského královského dvora v letech 1650–1750 je stále ještě na začátku. Švédští historikové o tuto tematiku téměř nejeví zájem a z evropské perspektivy dlouhodobě zastávají hlavně za anglickými, německými, rakouskými, španělskými, francouzskými a italskými kolegy. Absence článků a monografií v anglickém, německém ale i švédském jazyce má rovněž za následek téměř absolutní nereflexování specifického švédského dvorského prostředí, které tak nemůže být komparováno se stále se rozrůstající produkcí zahraničních badatelů. Tento neutěšený stav, na kterém se od té doby změnilo pouze málo, sumarizoval již v roce 2001 německý historik Wilhelm Ernst Winterhager. Srov. W. E. WINTERHAGER, Der Hof als Leitmodell für die Gesellschaft: Schweden – ein Sonderfall?, in: Klaus Malettke – Chantal Grell (Hrsg.), *Hofgesellschaft und Höflinge an europäischen Fürstenhöfen in der Frühen Neuzeit (15.–18. Jh.)*, Marburg 2001, s. 421–438, zde s. 421. Výjimkou jsou některá díla již citovaného Fabiana Perssona, který švédský dvůr dlouhodobě studuje. Jeho zásluhou došlo i ke srovnání švédského dvora s ostatními evropskými lokalitami. Srov. F. PERSSON, The Courts of the Vasas and Palatines 1523–1751, in: John Adamson, *The Princely Courts of Europe. Ritual, Politics and Culture Under the Ancien Régime 1500–1750*, London 1999, s. 275–294.

⁵²³ Těmito otázkami se zabýval Norbert Elias. Ačkoliv prošlo Eliasovo dílo v posledních několika letech značnou kritikou, těžko nalezneme odborníka zabývajícího se dvorským prostředím, který by práce tohoto sociologa a filozofa opominul. Významná je především Eliasova monografie o přitažlivosti dvora pro šlechtickou společnost. Srov. Norbert ELIAS, *Die höfische Gesellschaft. Untersuchungen zur Soziologie des Königtums und der höfischen Aristokratie*, Darmstadt 1969. Vývojové tendence jednotlivých teoretických přístupů ke studiu dvora shrnul sborník německých historiků, viz Reinhardt BUTZ – Jan HIRSCHBIEGEL – Dietmar WILLOWEIT (Hrsg.), *Hof und Theorie. Annäherungen an ein historisches Phänomen*, Köln 2004.

Obr. 45 Portrét švédské královské rodiny z roku 1697. Zleva: Karel XI., Hedvika Eleonora, Ulrika Eleonora ml., Karel (XII.) a Hedvika Sofie. Nad nimi v barokním rámu již zesnulá manželka Karla XI. Ulrika Eleonora st., olej na plátně od Davida Klöckera Ehrenstrahla.

procísařské frakce nebo přízeň královské rodiny. Tyto aktivity císařských vyslanců, na něž kladly důraz i oficiální instrukce, se staly impulzem k následným charakteristikám dvora a jeho členů. Úspěšná jednání a dobré vztahy byly jednou z několika strategií, s jejichž pomocí vyslanci vyzdvihovali své kvality a smysl svého počínání. Naopak časté nezdary mohly vést až k neskrývanému alibismu a značně kritickým tvrzením v relacích, kde vystupují švédští panovníci a jednotliví členové dvora i se svými slabostmi a neřestmi, bránícími v úspěchu diplomatického vyjednávání.

Jelikož měli všichni císařští vyslanci ve Stockholmu předcházející osobní zkušenost s dvorským prostředím, zmiňovali či zdůrazňovali jednotlivá specifika švédského královského dvora. Toto centrum moci Švédského království srovnávali nejčastěji s panovnickým dvorem ve Vídni. Dvůr rakouských Habsburků

sloužil u všech císařských diplomatů jako dobře známý vzor, podle něhož byl posuzován i charakter švédského dvorského prostředí. Také švédský dvůr vzbuzoval (podobně jako průběh cesty po Skandinávském poloostrově) ostrý pocit kulturní distance. Následné úvahy o povaze cizího dvora, jež hojně prostupovaly diplomatickými relacemi, byly v mnoha případech řízeny systémem binárních opozic. Tyto stereotypní protiklady se velice často pohybovaly na úrovni katolík–protestant, sever–jih nebo například narátor–cizinec. Rovněž uspořádání zahraničního dvora představovalo jeden ze základních elementů cizího a bylo motivem konfrontace kulturních stereotypů a osobního pozorování císařského vyslance.⁵²⁴

Švédský královský dvůr, nové působiště císařských diplomatů, připomínal v mnoha ohledech spíše dvory říšských kurfiřtů a vévodů. Podle odhadů švédského historika Fabiana Perssona, vypracovaných na základě analýzy kuchyňských listků, se počet úředníků a služebnictva pohyboval v roce 1629 okolo 160 osob. Toto množství se s postupujícími lety velice pozvolna navyšovalo, až se kolem roku 1700 ustálilo na čísle 450 osob, jež sloužily u dvorů mladého krále Karla XII. a jeho babičky Hedviky Eleonory.⁵²⁵ Tím se švédský královský dvůr řadil například po bok saského dvora, kde se počty dvořanů pohybovaly po celé 17. století

⁵²⁴ Tyto otázky si kladl i Peter Burke v případě zahraničních cestovatelů, kteří navštívili Apeninský poloostrov v průběhu 16. a 17. století. Srov. P. BURKE, *Žebráci, šarlatáni, papežové. Historická antropologie raně novověké Itálie. Eseje o vnímání a komunikaci*, Praha 2007, s. 31–44. Burke rozvíjí podobné úvahy také na příkladu švédského dvora. Srov. TÝŽ, *State-Making, King-Making and Image-Making from Renaissance to Baroque: Scandinavia in a European Context*, *Scandinavian Journal of History* 22, 1997, s. 1–8.

⁵²⁵ F. PERSSON, *Servants*, s. 19–20. Zajímavým indikátorem velikosti a nákladnosti švédského královského dvora jsou jeho roční výdaje, které významně zatěžovaly státní rozpočet. Tak např. dvůr královny Kristýny spolkl v posledních letech vlády této panovnice téměř 20 % státního rozpočtu. S následujícími lety toto procento klesalo. Po roce 1720 náklady na dvůr zatěžovaly státní rozpočet přibližně 8 %. Podle výzkumu Fabiana Perssona byl dvůr Fredrika I. v roce 1729 v porovnání s císařským dvorem ve Vídni cca třicetkrát levnější. Srov. Tamtéž, s. 68–69.

na podobné úrovni.⁵²⁶ Početně nevýrazné zastoupení švédských dvořanů ve Stockholmu bylo zpravidla prvním fenoménem, kterého si povšimli císařští diplomaté po svém příjezdu do sídelního města.

V tomto směru byl švédský dvůr nezvykle neokázalý a utilitární. Například Adolf Vratislav ze Šternberka odhadoval v roce 1674 počet dvořanů na 300, z čehož se o pohodlí krále staralo pouze deset komorníků.⁵²⁷ Především vyslanci císaře a francouzského krále byli udiveni minimální reprezentativností dvora a poukazovali na nepatřičně nízké zalidnění bezprostředního okolí panovníka. Někteří císařští vyslanci také upozorňovali na dvakrát až třikrát vyšší počty dvořanů u dvora Leopolda I. ve Vídni, kde se okolo roku 1700 pohybovalo již více než 1000 lidí.⁵²⁸ Rozlehlé prostory královského paláce Tre Kronor tak v porovnání s jinými evropskými centry nabízely dokonce dostatek místa některým úřadům, jako byla dvorská kancelář. Privilegovaní dvořané, například nejvyšší maršálek, disponovali vlastními pokoji v královském zámku, kde přijímali návštěvy a vedli důležitá politická jednání. Kritický tón některých císařských

⁵²⁶ Z celé řady prací zabývajících se strukturou a fungováním saského dvora v Drážďanech můžeme vyzdvihnout velmi inspirativní práci oxfordské profesorky Helen WATANABE-O'KELLY, *Court Culture in Dresden. From Renaissance to Baroque*, London 2002. Saským dvorem se dlouhodobě zabývá také německá historička Katrin Keller. Více K. KELLER, Der Hof als Zentrum adliger Existenz? Der Dresdner Hof und der sächsische Adel im 17. und 18. Jahrhundert, in: Ronald, G. Asch, (Hrsg.), *Der europäische Adel im Ancien Régime. Von der Krise der ständischen Monarchien bis zur Revolution (ca. 1600–1789)*, Köln 2001, s. 207–233, zde s. 214.

⁵²⁷ A. FRYXELL, *Handlingar*, Tredje delen, s. 136.

⁵²⁸ Thomas WINKELBAUER, *Österreichische Geschichte 1522–1699. Ständefreiheit und Fürstenmacht*. Teil I., Wien 2004, s. 182–183. O počtech a úloze dvořanů ve Vídni a Versailles pojednal o něco podrobněji rovněž Jeroen DUINDAM, *Vienna and Versailles. The Courts of Europe's Dynastic Rivals, 1550–1780*, Cambridge 2003, s. 45–89; TÝŽ, Ceremonial staffs and paperwork at two courts. France and the Habsburg monarchy ca 1550–1720, in: K. Malettke – Ch. Grell (Hrsg.), *Hofgesellschaft*, s. 369–388, zde s. 369–371. Důležitou sondu vytvořil na příkladu dvora Leopolda I. také Stefan SIENELL, Die Wiener Hofstaate zur Zeit Leopolds I., in: K. Malettke – Ch. Grell (Hrsg.), *Hofgesellschaft*, s. 89–111.